

همایش علمی پژوهشی فقه و حقوق اسلامی

نهاد برگزار کننده همایش: موسسه قانون یار

((با حمایت معنوی مرکز علمی کاربردی سازمان همیاری شهرداری های استان اصفهان))

سر دبیر علمی و مسئول برگزاری همایش: دکتر بهنام اسدی
سال برگزاری همایش: ۱۳۹۸ شماره مقاله: ۱۱۹۵/۲۷۵ رده بندی کنگره: الف ۱۰۱/۲
شماره مجوز: ۹۸/۲۳۵۱-۷۸۸۶۴

مطالعه تطبیقی تعدد جرایم در حقوق لبنان با نگاهی به حقوق ایران

معصومه حق وردی

دانشجوی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه قم

چکیده

تعدد جرم وضعیت خاصی است که در آن فردی مرتکب چند جرم شده و پس از آن در چنگال عدالت گرفتار می شود تا به خاطر همه آن جرایم مورد محاکمه و مجازات قرار گیرد. دو نکته در این تعریف نهفته است: اولاً، تعدد جرم زمانی مطرح می شود که متهم بیش از یک جرم را مرتکب شده باشد. ثانیاً، ادعای تعدد جرم زمانی صحیح است که در زمان محاکمه متهم، وی به خاطر هیچ یک از جرایم ارتكابی مذکور، سابقاً محکوم و مجازات نشده باشد. بیشتر نظام های کیفری در حالت تعدد جرم معتقد به تشدید مجازات هستند به این اعتبار که این شیوه منجر به مبارزه با جرم و بازگرداندن نظام اجتماعی به حالت طبیعی خود می شود، در تعدد جرم مسأله این است که عدالت چگونه میان مجرمی که نخستین بار مرتکب جرم شده است با مجرمی که مکرراً مرتکب بزه می شود تمایز قائل شود. به حکم قاعده عقلانی ضرورت تناسب میان جرم و مجازات، مجازات این دو حالت باید با هم متفاوت باشد. قانون گذاران لبنان و ایران نیز بر همین باورند. لذا این مقاله با روش تطبیقی- تحلیلی در صدد است ضمن تبیین نظام مند نهاد حقوقی تعدد جرم در حقوق ایران و لبنان، به این پرسش پاسخ دهد که مبانی سیاست کیفر افتراقی و همینین نقاط اشتراک و افتراق این دو نظام حقوقی در خصوص تعدد جرم چیست؟ علی رغم اینکه سیستم تعدد معنوی تا حد زیادی در این دو نظام باهم مشابه است، اما از یک جهت می بینیم که سیستم تعدد مادی در آن دو باهم متفاوتند؛ مقنن لبنان دو قاعده ادغام مجازات و جمع

مجازات را باهم اتخاذ می‌کند، در حالی که قانون‌گذار ایران تشدید مجازات اشد را در جرایمی که مستوجب تعزیر است بکار برده است.

واژه های کلیدی: تعدد جرم، تعدد معنوی، تعدد مادی، حقوق کیفری لبنان، حقوق کیفری ایران.

مقدمه

جرم در تمامی نظام‌ها اجتماعی امر قبیح است و هیچگاه با مسامحه از آن گذر نمی‌شود؛ در این میان جامعه واکنش‌های متفاوتی در برابر جرم برای حفظ ارزش‌ها و آرمان‌ها هم‌چنین حفظ و بازگرداندن نظم خود نشان می‌دهد که این واکنش‌ها گاه در قالب اقدامات تأمینی و تربیتی و گاه در قالب عقوبت خود را نمایانگر می‌سازند، عقوبت مجازاتی است که قانون برای شخصی که مرتکب جرم می‌شود تعیین می‌کند، قاضی نیز آن را بر کسی که ارتکاب جرم از او به اثبات رسیده است اجرا می‌کند، به عبارتی دیگر مجازاتی است مربوط به ارتکاب فعلی که قانون آن را جرم دانسته است، عقوبت از جمله مهم‌ترین صورت‌های مجازات جزائی محسوب می‌شود که به طور مستقیم با یکی از حقوق محکوم علیه مثل حق حیات یا حق استفاده از آزادی برخورد می‌کند، و قاعده‌ی جزائی، مجازات مناسب را برای کسی که خلاف این قاعده عمل کند در نظر می‌گیرد، در این میان، ارتکاب دوباره جرم (به صورت تعدد) به دلیل دلالت بر استمرار حالت خطرناک فرد مجرم (نجفی ابرندآباد، ۱۳۹۳، ص ۱۱) با واکنش‌ها اجتماعی شدیدتر روبرو می‌شود که این واکنش‌ها در نظام‌های حقوقی مختلف بر اسان مبانی و هم‌چنین یافته‌های علمی، متفاوت می‌گردد. اصل عقلانی تناسب میان جرم و مجازات نیز تعدد جرم را موجب تعیین مجازات شدیدتر می‌داند. لذا واکنش اجتماعی در قبال تعدد جرم در قالب تشدید مجازات صورت می‌گیرد. تعدد جرم به ۱- تعدد مادی و ۲- تعدد معنوی تقسیم می‌شود؛ که نحوه رفتار قانون‌گذار با آن و تشدید مجازات بر اساس اینکه تعدد کدام نوع آن است متفاوت است. براساس تعدد معنوی با توجه

به کثرت جرایم تصریح شده در قانون مجازات و قوانین مکمل دیگر، احتمال دارد عملی که شخص مرتکب می شود بیشتر از یک وصف قانونی به خود بگیرد، مثلاً شخصی اقدام به اتلاف ادوات کشاورزی می کند که امین آن ادوات بوده است، این عمل وی هم جرم اتلاف مال غیر را شامل می شود (مطابق نص ماده ۷۲۹ قانون مجازات لبنان)^۱ و هم جرم خیانت در امانت را (مطابق نص ماده ۶۵۶ قانون مجازات لبنان). و هم چنین در تعدد مادی شخص مرتکب دو جرم مستقل از یکدیگر یا بیشتر می شود و با این حال حکم قضائی نهایی، بین آن جرایم تبعیض قائل نمی شود، به عنوان مثال فرد مجرم مرتکب سرقت و سپس قتل و سپس سرقت دیگری می شود، یا اینکه در حق مجرم یک حکم قضائی نهایی را برای یکی از جرایم صادر می کند. چنین حالت هایی مسأله ی تعدد جرم و در نتیجه مسأله ی تعدد یا وحدت مجازات فرض شده در حق مجرم را ایجاد می کند. این حالت ها و حالت های دیگر به عنوان نتیجه ای برای قاعده ی امری «فردی کردن مجازات» محسوب می شود که نیازمند رجوع به شخصیت مرتکب جرم است (سراج، بی تا: ۱) پس اگر ما با تشدید قضائی مجازات مواجه هستیم باید بدانیم که این تشدید بخاطر تعدد جرم است. قانون گذار لبنان احکام مربوط به تعدد و تکرار جرم را در ماده های پراکنده ای از قانون مجازات لبنان آورده است. تعدد جرایم برطبق قانون لبنان در دو حالت محقق می شود:

۱- گاه فردی مرتکب فعل واحدی شده که دارای عناوین متعدد جرم است و ارتکاب یک عمل و رفتار واحد منجر به نقض دو یا چند ماده از قانون مجازات می شود. این نوع تعدد را تعدد معنوی یا اعتباری می گویند. مانند اینکه فردی با استفاده از سند مجعول، به شروع به کلاهبرداری مبادرت کند. در این صورت فعل واحد (ارایه سند مجعول) انجام یافته، اما دارای دو عنوان مجرمانه است، که می توان آن را فقط از جهت ذهنی یا انتزاعی تصور کرد.

۲- گاه فردی مرتکب اعمال متعددی اعم از فعل و ترک فعل می شود که هر یک جرم واحدی به شمار می رود. ارتکاب جرایم متعدد در زمان های مختلف به نحوی است که در فواصل ارتکاب آن ها درباره هیچ یک از جرایم ارتکابی حکم محکومیت قطعی صادر نشده است؛ به عبارت دیگر، قبل از آنکه جرم اول منجر به یک محکومیت کیفری قطعی شود،

جرم دوم ارتکاب یافته است. ارتکاب چند عمل مجرمانه که هر یک از آنها جرم مستقلی محسوب می شود، این نوع تعدد، تعدد مادی یا حقیقی یا فعلی شناخته می شود. ما بر آنیم که در این مقاله دیدگاه قانون گذار لبنان نسبت به تعدد جرم را همراه با اشاره به دیدگاه قانون گذار ایران نسبت به همان موضوع بررسی می کنیم.

بخش اول: مبانی تعدد جرم

در حقوق جزا اسلامی، هر جرمی مجازات خاص خود را دارد و لذا در جرائم متعدد، مجازات نیز متعدد می شود و جمع مجازاتها در مورد مرتکب اجرا می گردد (الهام، ۱۳۳۹، ص ۳۰۱). این نظریه، نظریه جمع مجازاتها نام دارد. ولی این قاعده مطلق نبوده، در همه جرائم چنین نیست. در فقه امامیه موارد خلاف قاعده منصوصاً مشخص است. در فقه عامه این اصل کلی با دو نظریه تقیید شده است که از آنها با عنوان نظریه تداخل و نظریه جب یاد می شود (الهام، ۱۳۸۳، ص ۱۱). هر بزه، سبب و شرایطی برا جزا و مجازات آن است. درواقع هر جرمی، سبب یا مقتضا مستقلی پدید می آورد و با تحقق سبب، جزای فاعل یا مسبب لازم می آید. در اصول فقه، اصل بر «عدم تداخل» است. لذا تنها در مواردی که دلیلی بر تداخل وارد شده است، به آن نص خاص عمل می شود. اصل بر عدم تداخل است، زیرا هر جمله شرطیه دو ظهور دارد: ظهور فعل شرط در اینکه سبب مستقلی است. این ظهور مقتضی آن است که هرگاه شرط متعدد شد، جزا نیز متعدد شود؛ بنابراین با این وصف، اسباب تداخل نمیکنند. ظهور جزا شرط در اینکه مقصود نفس تحقق و صرف وجود حکم است. لازمه قبول این ظهور این است که با تحقق شروط متعدد، حکم متعدد وجوب نمییابد، بلکه یک حکم برای تمامی اسباب کافی است؛ بنابراین، مقتضا این نظر تداخل اسباب است (مظفر، ۱۳۹۱ق، ص ۳۱). ملاحظه می شود این دو ظهور نافی یکدیگرند. اگر ظهور اولی مقدم باشد، اصل عدم تداخل است و اگر دومی ترجیح داده شود، اصل تداخل است. اصولیین تقدم اولی را ترجیح داده اند، زیرا جزا معلق بر شرط است و ثبوتاً و اثباتاً تابع آن است. اگر واحد باشد جزا هم واحد است و اگر متعدد شود، جزا نیز باید متعدد باشد. از طرف دیگر، در حقوق کیفر اسلامی، جرایم بر اساس مجازاتها میتوانند به دو دسته جرائ

مستوجب مجازاتها منصوص شرعی و غیرمنصوص شرعی تقسیم شوند. جرائم مستوجب حد (ماده ۱۱ قانون مجازات اسلامی^۱)، قصاص (ماده ۱۱ ق.م.ا.)، دیات (ماده ۱۸ ق.م.ا.) و همینطور تعزیرات منصوص شرعی (ماده ۱۸ و تبصره ۳ ماده ۱۱۱ ق.م.ا.) را میتوان در زمره جرایم منصوص شرعی دانست. در تعدد جرائم منصوص شرعی، از یک طرف اصل بر جمع مجازاتهاست و هرگونه تداخل مجازاتها تنها به موجب نص شرعی پذیرفتنی است. لذا در جرایم موجب حد، تعدد جرم موجب تعدد مجازات است (ماده ۱۹۳). در دیات نیز اصل بر تعدد دیات و عدم تداخل آنهاست (ماده ۱۹۸). در قصاص نفس نیز اگرچه اصل بر جمع مجازاتهاست و رویه قضایی نیز قاتل را بر اساس تعداد قتل‌های صورت گرفته، به قصاص محکوم می‌نماید، ولی عملاً به دلیل انتفا موضوع مجازات با اجرا اولین حکم قصاص، امکان عملی جمع مجازات‌ها وجود ندارد. در قصاص عضو نیز اصل بر جمع مجازاتهاست. بر اساس اصل جمع مجازاتها در جرایم منصوص شرعی چند نکته گفتنی است: با توجه به اصل پیشگفته، در صورت ارتکاب جرائم منصوص شرعی و غیرمنصوص شرعی، قواعد جرایم منصوص شرعی حاکم شده و در این حالت از تعدد نیز اصل بر جمع مجازاتهاست. لذا در تعدد جرایم موج ب حد و تعزیر و نیز جرائم موجب قصاص و تعزیر مجازاتها جمع می‌گردد (ماده ۱۹۱). هرگونه تداخل مجازاتها که در شرع به آن اشاره نشده است، در خصوص جرایم منصوص شرعی قابل اعمان نیست. ازهمینرو، قواعد مربوط به تعدد معنوی یا اعتباری جرم که ناظر به تداخل لمجازاتهاست (ماده ۱۹۱)، درباره جرایم منصوص شرعی اجرا نمی‌شود. بنابراین مقررات ناظر به تعدد اعتباری جرم در صورتی قابل اعمال است که هر دو اتهام جنبه تعزیری داشته باشد و درجایی که یک اتهام حدی و دیگری تعزیری باشد، قابلیت اجرا ندارد (ماده ۱۹۱). پرسش‌هایی که با توجه به مطالب بالا به ذهن متبادر می‌شود آن است که با توجه به تقسیم تعزیرات به منصوص شرعی و غیرمنصوص شرعی، به چه دلیل آثار جرائم منصوص شرعی، ازجمله تعدد مادی، بر تعزیرات منصوص شرعی بار نشده و این مجازاتها تابع آثار آحاکم بر تعزیرات غیرمنصوص شده‌اند. قانون‌گذار و همینطور دکتربین حقوق کیفر، توجیه و استدلال خاصی در این زمینه ارائه نکرده است. در رابطه بامقوله تعدد جرم لازم است بدانیم که این تاسیس

جزایی در حقوق لبنان به رسمیت شناخته شده است و مورد توجه قانون گذار جزایی لبنان قرار گرفته است در واقع می توان چنین بیان کرد که در حقوق لبنان برای تعدد جرم سه عنصر مورد نیاز است وحدت مجرم، تعدد جرم وعدم صدور حکم نسبتبه جرایمی که واقع شده است. اما هرگاه تعداد مجرمین بیش از یک نفر باشد و جرم واحدی را انجام دهند و یا این که مجرم یک نفر بوده اما قبل از ارتکاب جرم جدید مجازات بر وی اجرا شده باشد و یا حکم قطعی ان صادر شده باشد و سپس جرم بعدی را انجام داده باشد ما با پدیده تعدد روبرو نبوده بلکه در حالت نخست شرکت و در حالت دوم تکرار جرم رخ داده است. مهم ترین سوال در حقوق جزایی لبنان در زمینه جرایم متعدد ارتكابی از سوی شخصی واحد آن است که آیا همه مجازات های جرایم مختلف اجرا می شود و یا تنها یکی از مجازات ها به اجرا در می آید؟ در پاسخ به این سوال باید بیان کرد که تعدد جرم از یک نوع واحد نیست بلکه شامل صور مختلفی است گاهی باتعدد مادی روبه رو هستیم و گاهی با تعدد معنوی رو به رو هستیم که فعلی که مرتکب انجام می دهد واحد است لیکن قابل تطبیق با عناوین متعدد قانونی است که قانون جزایی لبنان از مواد ۲۰۵ الی ۲۰۸ به تعدد مادی و از ماده ۱۸۱ الی ۱۸۲ به تعدد معنوی پرداخته است.

بخش دوم: تعریف تعدد جرم

اصولا در حالت تعدد جرم دادگاه با متهمی مواجه است که بیش از یک جرم مرتکب شده است پس بایستی برای شخصی که مرتکب جرایم متعدد شده است تعیین مجازات کند اعم از اینکه جرایم متعدد را تاما و در زمان بسیار نزدیکی بهم انجام داده باشد یا در زمانهای مختلفی مرتکب جرایم متعدد شده باشد ولی به خاطر جرم یا جرایم ارتكابی قبلی خود هنوز محکوم نشده و مجازاتی از این جهت درباره او به مرحله اجرا در نیامده باشد، که در این صورت دادگاه به تمام جرایم به صورت تاما رسیدگی کرده و حکم مقتضی صادر می نماید. پس ارتکاب جرایم متعدد بدون آنکه در خصوص هر کدام از آنها حکم محکومیت قطعی کیفری صادر شده باشد موجب تحقق تعدد جرم است (اردبیلی، ۱۳۹۳، ج ۹، ص ۱۸۱). لذا به ارتکاب جرائم متعدد بدون آنکه متهم برا اتهامات متعدد پیشین خود به محکومیت کیفری قطعی رسیده باشد، تعدد جرم گفته می شود (الهام، ۱۳۸۳، ص ۸)؛ خواه

جرائم متعدد در فاصله‌های کوتاهی اتفاق افتاده باشد و خواه متهم متواری بوده یا جرائم او به دلایل گوناگونی کشف نشده باشد.

بخش سوم: انواع تعدد جرم

تعدد جرم طبق یک دسته بندی کلی به ۱- تعدد مادی یا حقیقی و ۲- تعدد اعتباری تقسیم می‌شود، که در ذیل تعریف هریک از آنها آمده است، که رویکرد قانون گزار ایران هم چنین لبنان نسبت به هریک از آنها متفاوت است که به توضیح مفصل آن خواهیم پرداخت.

گاه فعل واحد نقض چندین ماده از قوانین کیفری محسوب شده و به نظر چنین می‌رسد که جرائم متعدد ارتکاب یافته است، درحالی که چنین نیست؛ مثل سرقت کتیبه منقوش که سارق برا ربودن آن ناگزیر از تخریب آن شده بود، در این حالت می‌توان اوصاف قانونی متعددی را به یک رفتار مجرمانه نسبت داد، که این رفتار تابع مواد قانونی متعددی می‌شود که به تعدد معنوی جرائم مشهور است، به عبارتی دیگر تعدد معنوی زمانی شکل می‌گیرد که شخص فقط مرتکب یک فعل شده است که عناوین مجرمانه‌ی متعددی بر آن منطبق می‌شود، پس در اینجا جرائم مرتکب شده متعدد نیست بلکه اوصاف قانونی یک فعل متعدد است یا بهتر است بگوییم مواد قانونی که قاضی باید رعایت کند متعدد است. در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ به تعدد اعتباری در ماده ۱۹۱ اشاره شده است. به موجب این ماده، «در جرائم موجب تعزیر هرگاه رفتار واحد، دارا عناوین مجرمانه متعدد باشد، مرتکب به مجازات اشد محکوم می‌شود». حقوقدانان برای تعدد معنوی تعاریفی مطرح کرده اند که به ذکر چندین مورد آن می‌پردازیم. «تعدد صوری آن است که شخص جنایتکار، یک رفتار مجرمانه مرتکب شود اما این رفتار او تابع بیش از یک وصف قانونی باشد» (عبید، ۱۹۷۹، ۷۳۶ص). «عبارت از اوصاف مجرمانه یک فعل متعدد است، و می‌توانیم بگوییم با این فعل چند جرم صورت می‌گیرد، به نحوی که می‌تواند تابع چند نص قانونی باشد» (نجیب حسنی، ۱۳۷۵، ۶۴۰ص). «اجتماع جرائم معنوی یا تعدد صوری زمانی شکل می‌گیرد که شخص مجرم یک فعل را با شکل گیری یک نتیجه مرتکب شود، ولی این فعل اوصاف قانونی

داروسازی که زن بارداری را توسط عمل جراحی سقط کند عمل او سقط جنین محسوب شده و احکام ماده ۵۲۸ قانون مجازات لبنان بر آن منطبق می‌شود، و هم‌چنین اقدام به حرفه پزشکی بدون مجوز محسوب شده و احکام ماده ۴۹ قانون انجام حرفه پزشکی بر آن منطبق می‌شود. هم‌چنین پدری که به دخترش تجاوز کند، عمل او زنا بین اصول و فروع محسوب شده و احکام ماده ۴۷۶ قانون مجازات بر آن انطباق می‌یابد، و تجاوز محسوب شده و ماده ۴۸۹ بر آن انطباق می‌یابد، و هم‌چنین زنا محسوب شده و احکام ماده ۴۷۴ قانون مجازات لبنان بر آن منطبق می‌شود. حال که مفهوم تعدد معنوی مشخص گردید به بیان رویکرد هریک از حقوق ایران و لبنان در برخورد با تعدد معنوی می‌پردازیم.

بخش چهارم: واکنش کیفری ناظر به تعدد معنوی در حقوق ایران و لبنان

به طور کلی اختلاف سیاست جزائی با مرور زمان منجر به اختلاف در تقابل با تعدد معنوی می‌شود. اگر چنین در نظر بگیریم که تعدد معنوی عبارتست از جرم واحد، در این صورت به دلیل انتقای سبب هرگز نیازی به بحث در مورد تعدد عقوبت نیست چون سالبه به انتفاء موضوع است، اما اگر تعدد معنوی را چند جرم به حساب آوریم، در این صورت این سؤال پیش می‌آید که آیا باید مجازات متعددی را در حق مجرم بکار ببریم یا فقط یک مجازات را، و اگر یک مجازات باشد ماهیت آن مجازات چیست؟ لذا در اینجا ابتدا از لحاظ قانونی به بررسی آرای می‌پردازیم که بمنظور تعیین مجازات تعدد معنوی مطرح شده، و سپس رأی را که قانون‌گذاران لبنان و ایران اتخاذ کرده اند توضیح خواهیم داد.

الف- عده ای در برخی از قوانین نسبتاً قدیمی همچون قانون آلمان معتقد بودند که تعدد معنوی همان حکم تعدد مادی را داراست، اما حقوقدانان اتفاق نظر دارند بر اینکه این رأی مخالف عدالت و انصاف است، زیرا شخصی که با اقدام به ارتکاب یک جرم، دو ماده‌ی قانونی را باهم نقض کرده است، عادلانه نیست که او را دوبار مجازات کنیم، چون او مرتکب دو فعل مادی نشده است تا دو بار مجازات شود.

ب- برخی دیگر معتقدند صحیح نیست که تعدد معنوی دارای حکم تعدد مادی باشد بلکه ما با تعارض قوانین مواجه هستیم و قاضی باید با بهره‌گیری از روشهای تفسیر قوانین، فقط یک قانون را اعمال کند و آن را بر پرونده‌ی پیش رو تطبیق دهد. مثلاً می‌گویند یکی

از روشهایی که قاضی می‌تواند بکار بگیرد این است که قانون جدید را بر قانون قدیم، و قانون خفیف‌تر را بر قانون شدیدتر مقدم بدارد.

ج - برخی دیگر معتقدند که در حالت تعدد معنوی بایستی مجازات اشد بکار برده شود، با این توجیه که مجرم اگرچه در اینجا یک فعل را مرتکب شده است اما فعل او دو ضرر را به جامعه وارد کرده است، و این دال بر اهمیت و بزرگی جرم است، بنابراین مجرم باید متحمل مجازات اشد شود نه چیزی دیگر، تا ثبات و استقرار در جامعه محقق شود. این رأی به تحقق عدالت نزدیک‌تر است.

بخش پنجم: واکنش کیفری حقوق ایران نسبت به تعدد معنوی

قانون‌گذار در ماده ۱۳۱ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ تعدد معنوی جرم را پذیرفته و از آن تعریفی ارائه داده است و در صورت وقوع از نظریه انتخاب مجازات اشد پیروی کرده است، ازینرو حقوق کیفری ایران نیز مانند بسیاری از کشورها مجازات اشد را عادلانه‌ترین راهبرد جهت مقابله با تعدد معنوی می‌داند که در این گفتار به تشریح این موضوع می‌پردازیم. در برخورد با تعدد معنوی قانون‌گذار ایران نسبت به جرایم حدود، قصاص، دیات و تعزیرات رویکردی اتخاذ نموده که در ذیل به توضیح آن می‌پردازیم.

الف: در حدود

در حدود جرایم حدی زنا و لواط در بحث تعدد معنوی بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند و بقیه‌ی جرایم حدی از قوانین تعدد معنوی که نسبت به آنها اتخاذ شده پیروی میکنند چرا که زنا در بیشتر کتب فقهی در بخش اول حدود آورده شده است و اصولاً این ویژگی که احکام مشترک در تمام جرایم در متون فقهی در همان مباحث اولیه بیان می‌گردد سبب عدم ذکر صریح این فرض در حدود دیگر می‌گردد. لذا در این قسمت به بیان احکام حد زنا و قذف در فرضه مربوطه می‌پردازیم.

۱- حد زنا: ممکن است زنای واحد از مصادیق انواع مختلف زنا محسوب شود به عنوان

مثال زنای مرد غیر محسن به عنف هکله هم زنای ساده‌ی موجب حد جلد و هم زنای به عنف است که حد آن قتل است بر فعل او صدق می‌کند، همین‌طور زنای مرد غیر محسن با محارم نسبی که هم زنای ساده موجب حد جلد است و هم زنای با محارم موجب حد قتل بر آن

صادق است که در چنین وضعیتی با توجه به قاعده رایج تعدد معنوی می‌بایست مجازات اشد بر مرتکب بار شود.

۲- حد قذف: ماده ۲۵۲ قانون مجازات اسلامی به تعدد معنوی در جرم قذف اشاره نموده است، که عبارت است از (کسی که به قصد نسبت دادن زنا یا لواط به دیگری الفاظی غیر از زنا یا لواط به کار ببرد که صریح در انتساب زنا یا لواط به افرادی از قبیل همسر، پدر، مادر، خواهر یا برادر مخاطب باشد، نسبت به کسی که زنا یا لواط را به او نسبت داده است، محکوم به حد قذف و در باره ی مخاطب اگر به علت این انتساب اذیت شده باشد، به مجازات توهین محکوم می‌گردد).

ب: در قصاص

در قصاص تعدد معنوی زمانی در نظر گرفته می‌شود که جرایم متعدد منحصر با یک فعل مرتکب شکل گرفته باشد ازینرو در زمانی که مجازات با بیش از یک فعل شکل گرفته باشد را نمی‌توان نمونه ای از تعدد معنوی یا اعتباری دانست. مبحث تعدد معنوی در قصاص تحت عنوان تداخل شناخته می‌شود، بدین معنا که وقتی که یک ضربه باعث جنایت بر طرف و نفس می‌شود حکم در این صورت تداخل قصاص طرف در مقابل نفس است، دلیل این تداخل اجماع وجود این قاعده است که قتل عادتا از جرح جدا نمی‌باشد. (ده آبادی، ۱۳۸۹، ص ۴۶۸) هم‌چنین ماده ۲۹۷ قانون مجازات ۱۳۹۲ مقرر میدارد (اگر مرتکب با یک ضربه عمدی موجب جنایتی بر بر عضو شود که منجر به قتل مجنی علیه گردد چنانچه جنایت واقع شده مشمول تعریف جنایت عمدی باشد قتل عمدی محسوب می‌شود و به علت نقص عضو یا جراحتی که سبب قتل شده به قصاص یا دیه محکوم نمی‌گردد).

ج: در دیات

گاهی یک ضربه سبب چند جنایت موجب دیه می‌شود در این فرض قانونگذار به طور عمده نظریه عدم تداخل دیات یا به عبارتی جمع دیات را پذیرفته است، توضیح اینکه در ماده ۶۸۵ بیان می‌دارد (هرگاه با قطع یا از بین بردن گوش شنوایی ز بین برود یا نقصان یابد هریک از جنایتها دیه جداگانه دارد).

د: در تعزیرات

در تعزیرات قانونگذار در ماده ی ۱۳۱ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ بر اساس نظریه انتخاب مجازات اشد در تعدد معنوی پیروی کرده و بیان میدارد (در جرایم موجب تعزیر هرگاه رفتار واحد دارای عناوین مجرمانه متعدد باشد مرتکب به مجزات اشد محکوم می شود).

بخش ششم: واکنش کیفری حقوق لبنان نسبت به تعدد معنوی

قانون جزای لبنان در ماده ی ۱۸۱ دیدگاه خود را در قبال تعدد معنوی بیان داشته و مقرر داشته است (هرگاه فعل مرتکب واحد بوده اما اوصاف قانونی متعددی قابل انطباق با آن باشد اگر چه تمامی جرایم و مجازاتها در حکم قاضی ذکر می شود اما او تنها می تواند به مجازات اشد حکم بدهد و هرگاه فعل واحد مرتکب قابل تطبیق با قانون مجازات عمومی و با یک نص خاصی ناشی از یک قانون خاص منطبق باشد باید بر اساس آن نص خاص حکم داد) براساس این ماده مشخص می شود که قاضی بعد از اثبات ارتکاب فعل از ناحیه مرتکب ملزم است که همه ی جرایم و مجازاتها را در حکم ذکر کند و از بین آنها حکم به اجرای مجازات اشد بدهد (نجیب حسنی، ۱۳۷۵، ص ۶۲۴) بر اساس ماده ی فوق مشخص می گردد که در حقوق جزای لبنان برای تعدد معنوی و مجازات آن می توان حالات مختلفی در نظر گرفت:

الف: در حالتی که عناوین مجرمانه متعدد برآمده از قوانین جزایی یکسان باشد که در این حالت اگرچه قاضی جرایم و جازاتها را در حکم خود می آورد اما تنها رای بر اجرای مجازات اشد خواهد داد (ابو عامر، ۱۹۹۱، ص ۳۱۹)

ب: حالتی که عناوین متعدد ناشی از قوانین جزایی متفاوت باشد که در این حالت قسمت اخیر ماده ی ۱۸۱ قانون لبنان^{۱۱۱} قاضی نمی تواند تنها مجازات اشد را اجرا نماید بلکه لازم است حکم به اجرای مجازاتی بدهد که در قانون جزای خاص ذکر شده است زیرا در این زمینه تعددی وجود نداشته است بلکه یک تعدد ظاهری بوده که با اجرای مجازات موجود در قانون خاص این تعارض از بین می رود.

بخش هفتم: تعدد مادی

مفهوم تعدد مادی: تعدد مادی یا واقعی جرم حالا مرتکب جرمی است که دست به ارتکاب چند عمل مجرمانه زده است و هریک از آن‌ها جرم مستقلی محسوب می‌شود، ولی به خاطر هیچ یک از آن جرایم انجام یافته، مجازاتی در یارهی او اجرا نشده است مانند کسی که مرتکب چند فقره کلاهبرداری و خیانت در امانت شده است، در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ تعریفی از تعدد مادی وجود ندارد و فقط در مواد ۱۳۱ تا ۱۳۵ به احکام آن در حدود، قصاص و تعزیرات پرداخته است و این نقص قانونی تعریف تعدد مادی جرم وجود دارد. بیشتر قانون‌گذارها تعدد مادی را تعریف کرده‌اند. برخلاف حالت تعدد معنوی، ما در اینجا یک وحدت رویه را در بین حقوقدانان پیرامون ماهیت تعدد مادی و عناصر آن و نکاتی که آن را از تکرار و حالت‌های مشابه دیگر متمایز می‌کند می‌بینیم. برخی از این تعاریفات را در ذیل می‌آوریم:

« مجرم چند فعل مجرمانه را مرتکب می‌شود که هر کدام در ارکان و نتایج، جرم مستقل و جدا از افعال دیگر محسوب می‌شود بدون اینکه حکم قطعی در مورد یکی از آنها صادر شده باشد» (سراج، بی تا: ۱۸۴).

« تعدد مادی عبارتست از اینکه یک مجرم چند فعل مستقل را مرتکب شود، به نحوی که هر فعلی یک جرم مستقل بالذات را شکل بدهد» (مجاللی، ۲۰۱۰: ۴۸۲). در توضیح این مطلب، حقوقدانان بیان کرده‌اند که تعدد مادی زمانی تحقق می‌یابد که محل جرم - یعنی حقی که به آن تجاوز شده یا شخص قربانی جرم - و تصمیم جزائی و حرکات فیزیکی متعدد باشد خواه قربانی جنایت یکی باشد یا متعدد.

از دیدگاه مقنن لبنان برای اینکه تعدد مادی محقق شود شرط نیست که جرایم ارتكابی متشابه یا غیر متشابه باشد، و تعدد در تمام حالت‌ها محقق می‌شود. بر این اساس تعدد زمانی محقق می‌شود که مجرم مثلاً چند سرقت غیر مرتبط با یکدیگر را مرتکب شود، یا ابتدا جرم سرقت و سپس جرم قتل و سپس جرم تزویر را مرتکب شود، در تمام این حالت‌ها تعدد مادی جرایم تحقق یافته است. از جهتی دیگر قانون‌گذار لبنان تعریف واضح و دقیقی را برای تعدد مادی جرایم وضع نکرده، بلکه به وضع تعدادی از قواعد قانونی در مواد ۲۰۴ تا ۲۰۷ قانون مجازات

لبنان اکتفا کرده است، بند اول ماده ۲۰۴ بر قاعده عمومی تصریح می کند به نحوی که در آن آمده است: « ۱- هرگاه چند جنایت یا جرم ثابت شود حکم به مجازات هر جرمی به طور مستقل می شود و مجازات اشد اعمال می شود». قاعده ای که قانون گذار لبنان در این ماده مقرر داشته است قاعده ای « ادغام مجازات ها» نامیده می شود، به این معناست که مقنن لبنان مقرر داشته است که هر جرمی مجازات خاص خود را دارد اما تنها مجازات اشد اعمال شده و بقیه مجازات ها در آن ادغام می شود. ادغام مزبور به معنای ساقط شدن جرایم دیگر و محو شدن آنها در جرم شدیدتر نیست بلکه به این معناست که پس از اعمال مجازات اشد بقیه مجازات ها تمام می شوند. ادغام مجازات به محکوم علیه حق مکتسب نمی دهد یعنی اگر در اثنای اجرای مجازات رأی عفو عمومی صادر شود و این عفو شامل جرم شدیدتر شود اما جرم دیگر را شامل نشود در اینصورت منجر به فک ادغام و ساقط شدن مجازاتی می شود که ادغام شامل آن شده است و مجازات دوم از لحاظ شدت که ادغام شامل آن نشده است اجرا می گردد. به عبارتی دیگر قاعده عمومی همان « ادغام مجازات » است نه « ادغام جرایم » یعنی از یک جهت هر جرمی وجود قانونی خاص خود را حفظ می کند، و قاضی باید به موجب بند اول ماده ۲۰۴ تمام جرایم ارتكابی را به همراه مجازاتشان ذکر کند، و سپس به بیان مجازات اشدی که باید اعمال گردد پردازد. از جهتی دیگر آن جرایم دیگر در حین بررسی قواعد تکرار همان اعتبار را می گیرند، پس ادغام همانطور که در بالا ذکر کردیم به معنای سقوط جرایم دیگر نیست. اما قانون گذار لبنان فقط به اعمال قاعده «ادغام مجازات» اکتفا نکرده است بلکه فراتر از آن رفته و به قاضی اجازه داده که بین مجازاتهای حکم شده را باهم جمع کند، در بند دوم ماده ۲۰۴ آمده است: « با این وجود می تواند بین مجازاتهای حکم شده را باهم جمع کند به شکلی که مجموع مجازاتها از حداکثر مجازات معین برای جرم اشد مگر به اندازه نصف آن بیشتر نشود». لذا ما معتقدیم که قاضی لبنان بین حکم به مجازات اشد و جمع بین مجازاتهای حکم شده مخیر است، هرگاه توجیهی برای آن داشته باشد، مثل حالتی که در آن، خطرناک بودن خوانده برای قاضی مشخص شود یا ارتکاب وی به جرایم متعدد بیانگر سرکشی اش در برابر جامعه است، و چنین تشخیص می دهد که اشد مجازات کافی نیست (سراج، بی تا: ۱۸۵). بر این اساس عمل به قاعده « ادغام مجازاتها»

یا « جمع مجازاتها» در چارچوب اختیار تقدیری قاضی داخل می‌شود، قاضی لبنان در عمل به یکی از آن دو قاعده مختار است. و دیوان عالی لبنان بارها بر این امر تأکید کرده است اما عمل به قاعده جمع مجازاتها مقید به یک شرط است و آن اینکه مجموع مجازاتها نسبت به بالاترین مجازات تعیین شده برای جرم شدیدتر بیشتر نباشد مگر به اندازه نصف آن. باید توجه کرد که قانون‌گذار لبنان به تمام موارد فوق الذکر عمل کرده است هرگاه جرایم ارتكابی فقط از نوع جُنحه یا از نوع جُنحه و مخالفه باشد،^{۱۴۱} اما اگر آن جرایم از نوع مخالفه باشد قانون‌گذار لبنان تطبیق قاعده « ادغام مجازاتها» را حذف، و فقط به تطبیق قاعده « جمع مجازاتها» اکتفا کرده است. ماده ۲۰۶ قانون مجازات لبنان تصریح می‌کند که: « مجازاتهای آزاردهنده به طور حتما جمع می‌شوند»، این قاعده مطلق است زیرا در آخر ماده از واژه‌ی (حتما) استفاده شده است. بنابراین قاضی نمی‌تواند در برخی از حالت‌ها بین مجازات‌های آزاردهنده را جمع و در برخی حالتها آنها را ادغام کند. اما در خصوص مجازات‌های فرعی و اضافی و تدابیر مراقبتی، ماده ۲۰۷ قانون مجازات لبنان چنین تصریح می‌کند: « مجازات‌های اضافی و تدابیر مراقبتی باهم جمع می‌شوند هرچند مجازات‌های اصلی ادغام شوند مادام که قاضی برخلاف آن حکم ندهد». منظور از تدبیر مراقبتی اقدامی است که ما برای مقابله با خطورت جرم به منظور رهایی از آن خطورت بکار می‌بریم (سراج، بی‌تا: ۱۴۲).

بخش هشتم: عناصر تعدد مادی

ماده ۲۰۴ قانون مجازات لبنان برخلاف عده‌ای از قوانین دولت‌های دیگر، تعدد جرایم مادی را تعریف نکرده بلکه به شرح سیستم تطبیق مجازات در صورت وجود حالت تعدد مادی اکتفا کرده است. اما از خلال تألیفات حقوقدانان می‌توانیم دو شرط اساسی را به منظور ایجاد حالت تعدد مادی استخراج کنیم که عبارتند از:

یک فاعل چند جرم متعدد مرتکب شود: تعدد مادی محقق نمی‌شود مگر اینکه ثابت شود یک شخص جرایم متعدد مستقلی مرتکب شده است یعنی دو جرم یا بیشتر از نوع جنایت یا جنحه. در قانون مجازات لبنان، برای ایجاد حالت تعدد مادی شرط نیست که شخص جرایمش را بصورت متعاقب یا پی در پی مرتکب شده باشد، آن جرایم هم می‌تواند در یک زمان صورت گرفته باشد و هم می‌تواند در زمانهای نزدیک به هم یا با فاصله زیاد

از هم صورت گرفته باشد. اما بایستی به نتیجه‌ی جرم توجه شود، و اگر آن جرایم با هدف تحقق یک نتیجه‌ی جرمی واحد صورت گرفته است در این صورت افعال متعدد یک جرم واحد محسوب می‌شود، مثلاً کسی که چندین بار به قصد کشتن با چاقو به طرفش ضربه می‌زند، فقط بخاطر یک جرم مجازات می‌شود و آن قتل است. از جهتی دیگر هم شرط نیست که فاعل جرایم مختلفی را مرتکب شده باشد، بلکه حتی اگر فاعل، جرایمی مشابه یعنی از یک نوع را هم مرتکب شود حالت تعدد مادی قابل تصور است، مثلاً شخصی که امروز از منزل همسایه اش دزدی می‌کند و روز بعد از آن هم به منزل دیگری دستبرد می‌زند و به همین ترتیب.

بخش نهم: واکنش کیفری حقوق ایران نسبت به تعدد مادی

واکنش مقنن ایران نسبت به تعدد مادی جرم در جرایم حد، قصاص، دیات و تعزیرات در ذیل بیان می‌گردد:

الف: در حدود

طبق یک قاعده‌ی کلی در حدود در بحث تعدد مادی قانونگذار در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ طبق ماده‌ی ۱۳۲ مقرر می‌دارد (در جرایم موجب حد تعدد جرم موجب تعدد مجازات است مگر در مواردی که جرایم ارتكابی و مجازات آنها یکسان باشند که در این صورت تنها یک مجازات اجرا می‌شود. هم‌چنین طی تبصره‌های این ماده موارد استثنایی را بیان می‌دارد. تبصره‌ی دوم این ماده مقرر می‌دارد (چنانچه دو یا چند جرم حدی در راستای هم و در یک واقعه باشند فقط مجازات اشد اجرا می‌گردد. هم‌چنین تبصره‌ی سوم این ماده مقرر می‌دارد (اگر مرد و زنی چند بار با یکدیگر مرتکب زنا شوند مجازات اعدام و جلد یا رجم ثابت باشد تنها اعدام یا رجم حسب مورد اجرا می‌شود)

ب: در قصاص

مقنن ایران با وضع مواد ۲۹۶ الی ۳۰۰ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ به بیان تعدد مادی در مبحث قصاص پرداخته و در قالب تداخل جنایت آن را تشریح می‌کند و هم‌چنین فروض مختلف آن را تبیین نموده است. مقنن طی ماده‌ی ۲۹۹ بیان می‌دارد (اگر کسی با ضربه‌های متعدد عمدی موجب جنایات متعدد و قتل مجنی علیه شود و قتل نیز مشمول تعریف جنایات

عمدی باشد چنانچه برخی از جنایتها موجب قتل شود و برخی در وقوع قتل نقشی نداشته باشد، مرتکب علاوه بر قصاص نفس حسب مورد به قصاص عضو یا دیه جنایتهایی که تأثیری در قتل نداشته اند محکوم می گردد، لکن اگر قتل به وسیله ی مجموع جنایات پدید آید در صورتی که ضربات به صورت متوالی وارد شده باشد در حکم یک ضربه است، در غیر این صورت به قصاص یا دیه ی عضوی که جنایت بر آن متصل به فوت نبوده است نیز محکوم می گردد.) هم چنین در ماده ۲۹۷ بیان داشته (اگر مرتکب با یک ضربه ی عمدی موجب جنایاتی بر عضو شود که منجر به قتل مجنی علیه گردد، چنانچه جنایت واقع شده مشمول تعریف جنایت عمدی باشد، قتل عمدی محسوب شده و به علت نقص عضو یا جراحی که سبب قتل شده است، به قصاص یا دیه محکوم نمی گردد.) هم چنین با تدوین ماده ی ۲۹۸ بیان داشته (اگر کسی با یک ضربه عمدی، موجب جنایت متعدد بر اعضاء مجنی علیه شود، چنانچه همه ی آنها به طور مشترک موجب قتل او شود و قتل نیز مشمول تعریف جنایات عمدی باشد فقط به قصاص نفس محکوم می شود.) در این جا نیز قانونگذار تداخل را پذیرفته است.

ج: در دیات

با مطالعه ی مواد قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ در می یابیم که در مورد صدمات متعدد غیر مادی به طور کلی اصل بر سیستم جمع مجازاتها و تعدد دیه است، بنابراین چنانچه شخصی مرتکب ایراد چند صدمه نسبت به شخص یا اشخاص دیگر گردد چه عمد و چه شبه عمد به همهن تعداد به پرداخت دیه یا ارش محکوم می گردد.

د: در تعزیرات

قانون گزار در ماده ی ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ بیان می دار (در جرایم موجب تعزیر هرگاه جرایم ارتكابی بیش از سه جرم نباشند دادگاه برای هریک از آن جرایم حداکثر مجازات مقرر را حکم می کند و هرگاه جرایم ارتكابی بیش از سه جرم باشند مجازات هریک را بیش از حداکثر مجازات مقرر قانونی مشروط به این که از حداکثر به اضافه ی نصف آن تجاوز ننمایند، تعیین می کند و در هریک از موارد فوق فقط مجازات اشد قابل اجراست و اگر مجازات اشد به یکی از علل قانونی تقلیل یابد یا تبدیل یا غیر قابل اجرا شود مجازات اشد بعدی اجرا می گردد. در هر موردی که مجازات فاقد حداکثر و حداقل باشد، اگر

جرائم ارتكابی بیش از سه جرم نباشد تا يك چهارم و اگر جرائم ارتكابی بیش از سه جرم باشد تا نصف مجازات مقرر قانونی به اصل آن اضافه می گردد.) البته این رویه در مورد مجازاتهای تعزیری درجه يك تا شش قابل اجراست و زمانی که مجازاتهای تعزیری درجه هفت و هشت باشند سیستم جمع مجازاتها قابل اجراست نه مجازات اشد و این جرائم با یکدیگر و با مجازات اشد درجه يك تا شش که طبق فرمول بالا محاسبه می شود جمع می گردند.

بخش دهم: واكنش حقوق کیفری لبنان نسبت به تعدد معنوی

در زمینه واكنش کیفری حقوق لبنان در قبال تعدد مادی جرم ماده ی ۲۰۴ قانون عقوبت لبنان^۱ بیان نموده است (هرگاه جنایت و جنحه هایی از سوی شخصی ثابت شد لازم است که قاضی مجازات هر جرم را معین نموده لیکن مجازات اشد را می تواند اجرا نماید؛ البته این امکان برای وی نیز هست که تمامی مجازاتهای جرائم را جمع نموده و در این صورت است که جمع مجازاتها از نصف مجازات اشد فراتر نرود، از اینرو محکمه جزایی در زمینه ی تعدد مادی جرائم شامل جنایات و جنحه بین دو اقدام دلیل مخیر است

الف: آنکه همه ی مجازاتها را ادغام نموده و اکتفا به اجرای مجازات اشد نماید.

ب: قاضی می تواند همه ی مجازاتها را با هم جمع نماید البته به شرطی که از میزان نصف مجازات اشد فراتر نرود.

بر اساس این دو قاعده قانونگذار لبنان در زمینه های ذیل اقدام به قانونگذاری نموده است:

۱- اشتباه در هدف گیری مانند کسی که به قصد قتل شخصی معین آتشی را به طرف او پرتاب نماید اما به فرد دیگری اصابت کند در این صورت اگرچه آتش به شخص دیگری غیر از شخص مورد نظر اصابت کرده است اما از دید قانونگذار با شخص مرتکب جوری رفتار می شود که قصد ارتکاب جرم به شخص مورد اصابت را داشته است و هرگاه به هردو اصابت نماید بر اساس ماده ی ۲۰۶ قانون مجازات لبنان می توان مجازات را افزایش داده البته به شرط آنکه مجازات فراتر از نصف مجازات اشد نشود.

پ ۲- قانونگذار در ماده ۲۰۷ بیان نموده که در زمینه تعدد مادی ناظر بر جرائم خلافی

حتما لازم است که قاعده ی جمع مجازات اجرا شود از کلمه حتما در ماده ی ۲۰۷ هماناظر

که پیش‌تر گفته شد می‌توان چنین برداشت نمود که افزایش مجازات مرتکب بر خلاف جرایم جنایی و جنحه ای حد و حصری ندارد.

۳- در زمینه ی مجازاتهای تکمیلی و اقدامات تأمینی قانون گزار سیاست جمع مجازات را پذیرفته است از این رو در ماده ی ۲ قانون جزا چنین بیان نموده (که هرچند مجازاتهای اصلی با یکدیگر ادغام می‌شوند لیکن مجازات تکمیلی و تدابیر امنیتی به صورت جمع اجرا خواهد شد و ادغام نمی‌شوند).

بخش یازدهم: تمییز تعدد مادی از برخی از حالت‌های مشابه:

به منظور توضیح نظام قانونی و مفهومی که تعدد جرایم مبتنی بر آن است، باید بین آن و بین حالت‌های مشابه دیگر که قانون‌گذاری لبنان بر آن تصریح کرده است تمییز قائل شویم:

۱- تعدد مادی و جرم به عادت

جرم به عادت یعنی اینکه مجرم چند فعل مجرمانه‌ی مشابه را انجام دهد اما هریک از آن افعال بالذات جرم مستقلی نباشد بلکه تکرار ارتکاب فعل مجرمانه در طول مدت زمان معینی از آن یک جرم می‌سازد، یعنی عنوان مجرمانه منطبق نمی‌شود مگر بعد از آنکه همان فعل چند بار صورت بگیرد، مثل جرم تکدی‌گری (ماده ۵۹۶ قانون مجازات لبنان). در حالی که در تعدد مادی، تکرار همان فعل مجرمانه شرط نیست.

۲- تعدد مادی و جرم استمرار یافته

منظور از جرم استمرار یافته آن است که مجرم مرتکب بیش از یک رفتار مجرمانه شود و هدفش از آن اعمال قانون یا قصد مجرمانه واحد باشد (غریب، ۲۰۰۴: ۵۱). جرم استمرار یافته در حقیقت، تعدد مادی جرم است اما چون قربانی جرم یکی بوده و فاصله‌ی زمانی بین افعال مجرمانه اندک است لذا ما آن را فقط یک جرم به حساب می‌آوریم، مثل شخصی که چند بار پشت سر هم از انبار روغن مجنی‌علیه سرقت می‌کند. در حالی که ما در تعدد مادی می‌بینیم که گاه قصد مجرمانه‌ی مجرم متعدد و گاه یکی است، هم‌چنین گاه قربانیان جنایت متعدد و گاه فقط یک نفر است.

۳- تعدد مادی و جرم مستمر

جرم مستمر از فعلی تشکیل می‌شود که در برهه‌ای از زمان ادامه می‌یابد، به تبع آن اراده مجرم باید حالت استمرار را محقق سازد و او می‌تواند هروقت خواست آن را تمام کند. شخصی که لباس پلیس را به تن می‌کند هرگاه مثلاً پوشیدن آن لباس یک روز کامل طول بکشد جرم از همان لحظه‌ی نخست محقق می‌شود اما به این معنا نیست که با مرور زمان چند جرم را مرتکب شده است بلکه جرم همچنان یک جرم باقی می‌ماند. اما در تعدد مادی، فعل مجرمانه ذاتاً استمرار را نمی‌پذیرد.

۴- تعدد مادی و تکرار

قصد از تکرار یا «عود» همانطور که در برخی از قوانین عربی به این نام مشهور است، آن است که شخصی که به یک مجازات جزائی محکوم شده است، دوباره مرتکب یک جرم جدید یا بیشتر در یک مدت زمان معین شود (سراج، بی‌تا: ۱۷۸). لذا در تکرار اولاً وجود یک محکومیت قطعی به حکم پیشین شرط است و اینکه این حکم بنا به یکی از اسباب الغای احکام مثل عفو عمومی یا اعاده حیثیت قانونی یا قضائی لغو نشده باشد، ثانیاً شرط است که همان شخص پس از تاریخ صدور حکم اولی دوباره مرتکب جرم جدیدی شود. اعمال مجازات اولی شرط نیست بلکه صرف وجود آن برای تحقق تکرار کافی است، هم‌چنین بایستی آن جرم مستقل از جرم اولی باشد، به عنوان مثال اگر محکوم علیه از زندان فرار کند و بخاطر جرم فرار از زندان تحت پیگرد قرار گیرد، قاعده‌ی تکرار اعمال نمی‌شود چون فرار وی از زندان بخاطر رهایی از مجازات جرم اول است. اما در تعدد مادی وجود حکمی قطعی در مورد جرم سابق شرط نیست. لذا مجرم در حالت تعدد خطر کمتری به نسبت مجرم در حالت تکرار دارد، چرا که در حالت نخست مجرم به خاطر هیچ یکی از جرایم ارتكابی او محکوم نمی‌شود در حالی که در حالت تکرار حکم قطعی نسبت به یکی از آن جرایم صادر می‌شود، به این ترتیب یک اخطار از دادگاه دریافت کرده است، و به عدم تکرار جرم هشدار داده شده است، اما باز به ارتکاب جرم برگشته است (حسینی، ۱۳۶۸: ۳۳۷). قواعد تکرار را در قسمت آخر این مقاله شرح خواهیم داد.

نتیجه گیری

با بررسی دو قانون مجازات لبنان و ایران می توانیم بگوییم هر دو قانون گذاری در خصوص تعدد جرایم معنوی نظام برتری را که سیاست کیفری را به بهترین شکل محقق می کند برگزیده اند، اما از این امر که قانون گذار لبنان بند دوم را در ضمن ماده ۱۸۰ که در مورد تعدد معنوی بحث می کند درج کرده است، چنین برداشت می شود که قانون گذار لبنان جرم شامل را یکی از حالت های تعدد معنوی به حساب آورده است در حالی که مبرهن است که تفاوت زیادی بین این دو حالت وجود دارد و نباید آن دو را باهم قاطی کرد؛ جرم شامل حالتی را فرض می کند که در آن، جرم از چند عمل شکل گرفته ولی عمل اصلی یکی است و اعمال دیگر کیفیت هایی مشدد محسوب می شود، به عنوان مثال، قانون گذار در سرقت همراه با تهدید یا آدم ربایی همراه با تهدید به آن اعمال بصورت دسته جمعی یک عنوان مجرمانه و یک مجازات واحد هم می دهد. لذا واضح است که ذکر بند ۲ در آن ماده، امری نادرست است که منجر به فهم اشتباه در دانشجویان حقوق لبنان می شود. از جهتی دیگر معیار مهمی که حقوق دانان به آن توجه نکرده اند در مورد کیفیت تبعیت یک فعل از دو ماده قانونی است، این معیار بنا به فرض قائل متکی به این امر است که قانون گذار در هر جایی که ممکن است حالت تعدد معنوی بوجود بیاورد می تواند فرض کند که رابطه بین دو ماده قانونی باید از نوع عموم و خصوص من وجه باشد. منظور این است که ما هر بار که در برابر دو مفهوم قرار می گیریم که یکی از آنها شامل برخی حالت های دیگری می شود تصور وقوع حالت تعدد معنوی ممکن است و برعکس نمی توانیم چنین چیزی را در رابطه ی عموم و خصوص مطلق تصور کنیم، مثلاً شخصی که مرتکب سرقت می شود فعل او نمی تواند تابع دو ماده قانونی باشد یعنی فعل او سرقت باشد و همزمان تابع ماده ای باشد که در مورد سرقت در جاده عمومی بحث می کند، چون رابطه بین دو نوع سرقت در اینجا عموم و خصوص مطلق است یعنی در این مثال مفهوم سرقت شامل تمام انواع سرقت ها می شود، اما مفهوم سرقت در جاده عمومی فقط شامل جزء یا نوعی معین از سرقت می شود. اگر معیاری را که از آن بحث کردیم همچون یک مقیاس در نظر بگیریم، در این صورت نیاز به تمیز بین تعدد معنوی و حالت های مشابه دیگر مثل حالت تنازع ظاهری نصوص قانونی و حالت های دیگر

منتفی می‌شود. اما در خصوص تعدد مادی، تفاوت واضحی در نحوه اعمال مجازات بین دو قانون وجود دارد؛ قانون‌گذار ایران در ماده ۱۳۴ قانون ۹۲ به قاعده جمع مجازات در خصوص جرایم تعزیری عمل نکرده، و روش کیفری منطقی را برگزیده که از طریق آن، انتقاداتی که متوجه روش‌های دیگر وجود دارد جبران می‌شود. اما قانون لبنان در کنار قاعده-ی مجازات‌اشد همچنان به قاعده جمع نیز عمل می‌کند، همانطور که پیشتر توضیح دادیم. به نظر می‌رسد که دادن اختیار به قاضی پرونده در انتخاب بین ادغام مجازات یا جمع آن منجر به دادن نوعی قدرت تقدیری گسترده خواهد شد که آن هم پراکندگی و تعدد آرای قضائی لبنان را موجب می‌شود و این احساس به مجرمین می‌دهد که عدالت قضائی به بهترین شکل در میان آنان اعمال نمی‌شود.

منابع و مأخذ

الف) فارسی

- ۱- اردبیلی، محمدعلی (۱۳۹۳)، حقوق جزای عمومی، ج ۳، چ ۱، تهران: نشر میزان
- ۲- استفانی، گاستون؛ ژرژ روبلوک، برنار (۱۳۷۷)، آیین دادرسی کیفری، ج ۲، ترجمه حسن دادبان، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی
- ۳- الهام، غلامحسین (۱۳۷۲)، مبانی فقهی و حقوقی تعدد جرم، تهران: نشر بشری.
- ۴- الهام، غلامحسین و برهانی، محسن (۱۳۹۳)، درامدی بر حقوق جزای عمومی، ج ۲، چ ۲، تهران: نشر میزان
- ۵- بسامی، مسعود و ورایی، اکبر (۱۳۹۴)، «تعدد نتایج مجرمانه در فقه و حقوق کیفری ایران» مطالعات فقه و حقوق دانشگاه اسلامی سمنان، سال ۷، ش ۱۳، ص ۶۲-۳۵.
- ۶- پژوهشکده استخراج و مطالعات رویه قضایی (۱۳۹۴) مجموعه آرای قضایی دادگاه تجدید نظر استان تهران (کیفری) - تیر، مرداد، شهریور ۱۳۹۲، تهران: مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضائیه .
- ۷- پوربافرانی، حسن (بهار ۱۳۸۴)، «تعدد و تکرار جرم در حقوق کیفری ایران»، فصلنامه مدرس علوم انسانی، ش ۴۱، ص ۴۶-۲۵.
- ۸- جعفری، مجتبی (۱۳۹۲)، «تعدد جرم و آثار آن در قانون جدید مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۹۲)»، پژوهش حقوق کیفری، سال دوم، ش ۵، ص ۱۹۶-۱۷۵.
- ۹- زراعت، عباس (۱۳۹۲)، «تمایز حالت تعدد معنوی جرایم از عناوین مشابه»، فصلنامه حقوق دانشگاه تهران، ش ۳، ص ۸۸-۶۹.
- ۱۰- صانعی، پرویز (۱۳۷۱)، حقوق جزای عمومی، ج ۲، چ ۴، تهران، گنج دانش.
- ۱۱- کورانی، محمد (۱۳۷۹)، مقایسه تعدد جرم در حقوق کیفری لبنان، ایران و فرانسه. پایان نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی دکتر محمد آشوری، دانشگاه امام صادق (ع).
- ۱۲- فروغی، فضل الله و رحیمیان، رضا (۱۳۹۴)، «ارزیابی تعدد مدادی جرائم تعذیری در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲». مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز، دوره ۷، ش ۴، ص ۲۰۳-۱۷۱.

ب)عربي

- ١-الحسيني، عباس، (١٩٦٨)، شرح قانون العقوبات الجديد، مطبعة المعارف، بغداد.
- ٢-السراج، عبود،(بى تا)، شرح قانون العقوبات القسم العام الجزء الثانى نظرية المسؤولية الجزائية و العقوبة، مطبوعات جامعة دمشق.
- ٣-الشورابى، عبد الحميد، (١٩٩٥)، أثر تعدد الجرائم فى العقاب، منشأة المعارف، الاسكندرية.
- ٤- الدقاق، شكرى، رسالته دكتوراه تعدد القواعد و تعدد الجرائم، دار الجامعات المصرية.
- ٥-المجالى، نظام توفيق، (٢٠١٠)، شرح قانون العقوبات القسم العام، الطبعة الثالثة، دار الثقافة للنشر و التوزيع، الأردن.
- ٦- -----، (٢٠١٥-٣-٢٨)، بحث جنائى فى العودة الى الجريمة، الجزء الأول.
- ٧-حسنى، محمود نجيب، (١٩٧٥)، شرح قانون العقوبات اللبنانى القسم العام، دار النقرى للطباعة.
- ٨-عبد الملك، جندى،(٢٠١٠)، الموسوعة الجنائية الجزء الخامس، دار احياء التراث العربى، بيروت.
- ٩-عبيد، رؤوف، (١٩٧٩)، مبادئ القسم العام من التشريع العقابى، الطبعة الرابعة، دار الفكر العربى، القاهرة.
- ١٠-عبد العظيم، خالد، (٢٠٠٦)، تعدد العقوبات و أثره فى تحقيق الردع دراسة مقارنة بين الفقه الاسلامى و القانون الجنائى، دار الفكر الجامعى، الاسكندرية.
- ١١-غريب، عصام أحمد، (٢٠٠٤)، تعدد الجرائم و أثره فى المواد الجنائية، الطبعة الثانية، دار الثقافة، منشأة المعارف فى الاسكندرية.
- ١٢-قورة، عادل، (١٩٩٤)، محاضرات فى قانون العقوبات القسم العام، ديوان المطبوعات الجامعية، الجزائر.

پی‌نوشت‌ها

- . ماده ۷۲۹... من اقدم قصداً على اتلاف الادوات الزاعيه او كسرهما او تعطيلها عوقب بالحبس من اشهر الى سته اشهر وبالغرامه مائه ليره
- . متن ماده ۱۸۱... غير انه تفاقت نتائج الفعل الجرميه بعد الملاحظه الاولى فاصبح قابلاً لوصف اشد لوحق بهذا الوصف وانتذت العقوبه الاشد دون سواها فاذا كانت العقوبه المقضى بها قد انفذت اسقطت من العقوبه الجديده
- . بند ۲ ماده ۲۰۴ - على انه يمكن الجمع بين العقوبات المحكوم بها بحيث لايزيد مجموع العقوبات الموقته على اقصى العقوبه المعينه للجريمه الاشد الا بمقدار نصفها
- . از نظر حقوقى جُنحه و مخالفه از درجات جرم به حساب مى آيد، و جُنحه از جنایت خفيف تر و از مخالفه شديدتر است. ر.ك ماده ۱۷۸ قانون مجازات لبنان مصوب ۱۹۴۹ ميلادى.
- ماده ۲۰۶... تجمع العقوبات التكميريّه حتماً
- ماده ۲۰۷... تجمع العقوبات الاضافيه والتدابير الاحترازيه وان ادغمت العقوبات الاصيله مالم يقض القاضى بخلاف ذلك
- . متن عربى ۲۰۴.. اذ ثبتت عده جنايات او جنح قضى بعوقبه لكل جريمه و نفذت العقوبه والا شد دون سواها

مرکز آموزش علمی-کاربردی
سازمان همیاری شهرداری های
ایران

بنیاد علمی قانون یار برگزار می کند
با همکاری و حمایت معنوی
مرکز آموزش علمی-کاربردی سازمان همیاری شهرداری های استان اصفهان

بنیاد علمی قانون یار برگزار می کند

با همکاری و حمایت معنوی
مرکز آموزش علمی-کاربردی سازمان همیاری شهرداری های استان اصفهان

همایش ملی

علمی-پژوهشی فقه و حقوق اسلامی

پایگاه های نمایه کننده مقالات همایش

Sponsored and Indexed by

CIVILICA

We Respect the Science

TBPN.com

Sponsored And Indexed

همایش های ایران

symposia

CONF PAPER

کنفرانس پپرو

International Scientific Association of Islamic Jurists

انجمن علمی فقه اسلامی ایران

۱۵ بهمن ماه ۱۳۹۸

اصفهان

سالن اجلاس دانشگاه

ارکان کلیدی همایش

دبیر اجرایی همایش:
دکتر امین امیریان فارسانی

رئیس هیأت داوران:
دکتر سعید سامانی مجد

رئیس شورای سیاست گذاری:
دکتر سعید خرمندی

مسئول برگزاری:
دکتر بهنام اسدی

محور های همایش:

پذیرش مقاله در تمامی زمینه های علوم تربیتی و روان شناسی (تمامی گرایش ها)، برنامه ریزی درسی علوم مشاوره، فلسفه تعلیم و تربیت، آموزش و پرورش، آموزش الکترونیک، برنامه ریزی آموزش عالی علوم اجتماعی، فرهنگ، هنر (تمام گرایش ها)، ارتباطات اسلامی و سایر موضوعات مرتبط با علوم انسانی

جهت چاپ مقالات خود در دیگر همایش های قانون یار
کافیست فایل word مقاله خود را به همراه
شماره تماس به آدرس ایمیل زیر ارسال نمایید
phdsara@yahoo.com
ارسال مقاله در واتس آپ یا تلگرام به شماره
09100636002
همایش های علمی و پژوهشی، هر ساله در دو نوبت برگزار می شود

دبیرخانه همایش: تهران، میدان انقلاب، خ منیری جاوید، کوچه مینا، پلاک ۲۹، طبقه سوم
واحد مشاوره ۰۲۱۶۶۹۷۹۵۲۶ - ۰۲۱۶۴۴۴۱۷۶۴ واحد صدور مدرک

www.olomensani.IR